

Jöjjetek

1958. április.

11. évfolyam, 4. szám.

Irány: Magyarország?

(1958. február 12-én reggel a bécsi Nyugati pályaudvarról újabb 35 menekült tért vissza Magyarországra).

Nemrég — még másfél éve sincs — történt valami Középeurópában, ami heteken át foglalkoztatta a közvéleményt. Az utóbbi Tiszteletreméltó Fórum — akkor úgy látszott — az események fényében végre meglátta egy minden eddiginél fényesebb hatalom valódi képét. Aztán kiderült, hogy csak a sajnálat és az igaz ügyért harcolók iránti rokonszenv verte fel a hullámokat, a nem mélyebb belső. Minden elcsitult megint, s az érintettek — az orrukánál is tovább látókön és az addig tévedők egy részén — kívül, a szórakozni vágyó tömeg Grace Kelly hercegnő kisfia, Soraya, vagy a többi helyi szenzáció felé fordult ismét. Az irgalmasságnak a magyar menekültek javára való kisebb-nagyobb mértékű gyakorlásával elintézettnek vették a kérdést — nem rosszindulatból, hanem egyszerűen nem is gondoltak arra, hogy más is kellene még tenni ez ügyben. És főleg, mert így kényelmesebb.

Mi magyarok néhányan viszont nem tudunk leszokni arról a kényelmetlen tulajdonságunkról, ami a különböző korok prófétáiban is mindig zavarba hozta és végül halálra — a próféták halálára — dühítette a békésen emésztő tömeget. Ennek a magatartásnak — a kötelesség és a lelkiismeret szava kikiáltásának eddig két hajtóereje volt. Az egyik a vágy, hogy elkerüljük és elkerülteszük a tapasztalataink alapján már ismert ijesztő jövőt, a másik, hogy segítsünk az otthonmaradottak helyzetén.

Most egyre erősebb egy harmadik is: menekültjeink kérdése.

Mindjárt bevezetőben szögezzük le, hogy az 1956 november 4 után hazájukat elhagyó magyarok nemcsak a magyar nemzet, hanem az egész emberiség menekültjei. Az ország a humanizmusért harcolt és akik eljöttek, ezt keresték idekinn, miközben nagyrészt az érte való igyekezet miatt veszélybe került életét is mentte. Akadnak közöttük rossz ösztönöket hordozók, hanyagok, munkakerülők, szerencsevárók — mint minden tömegben —, de a legtárgyilagosabb szemmel nézve is csak csodálhatjuk, hogy az elmúlt évtized romboló hatása aránylag ilyen kevés társadalomellenes visszahatást eredményezett. Szép lenne ez, a bajok idővel el is mulnának, ha... ha csak ezt a visszahatást kellene figyelembe vennünk.

Van azonban egy másik, egy olyan reakciója is a megoldatlan jövőjü, idegenbe szakadt

tömegnek, ami már nemcsak aggodalommal, hanem kétségbeeséssel, sőt borzadással tölt el bennünket.

Ugyanis a kezdeményezés erejéhez nem szokott, fáradt lelkű, magukra hagyott menekültek — szintén emberek, tehát feledekenyek lévén (miért lenne ez pont náluk bűn?) — egyáltalán lassan elhomályosodik az otthonhagyott állapotok emléke és minden itteni keserűség egyre mélyebben temeti maga alá a régiókat. Következniük: sokan visszamennek, pedig nagyreazúki tisztában van vele, hogy ez a létnek — és nem egyszer a testnek is — meggyilkosságát, börtönét, de legalább is önmaga vállalt nyomorúságát jelenti.

Mindenkire rábízunk, hogyan ítél azok feől, akik csak legyintenek a csalódottak és kétségbeesettek láttán: „úgy kell nekik”. Szerintünk még azokról sem szabad így beszélni, akiknek módjukban állott volna erős akaratú és jó munkával gyökeret verniök a világban, de elmulasztották megtenni ezt, — mert hiszen éppen az akarástól szoktatták el hágyrészüket az eddigi években, miközben a túlhajtott, de gyors eredményt nem hozó munkát örökre megutáltatták velük.

Ezek az emberek — mint mindannyian akik „túlra jöttünk” — betegek! Szabad-e egy beteggel szemben türelmetlennek, lenézőnek, ellenségesnek lennünk? Szabad-e haragudnunk a sebesülthez, amiért csapkod, ha sebet érintik? (Még ha nem is ütik, vagy hintik sóval, mint oly sokszor, akaratlanul is?) Szabad-e megvetnünk azokat, akik, mert eddig éhezniük kellett — túlsokat ettek és elrontották a gyomrukát? Szabad-e lökdösnünk, hajszolnunk azt, aki hosszú ideje elszokott már a járástól és nem tud még talpra állni?

És mindezekon felül: mi a teendő azzal a beteggel, aki idegen körülmények között — gyógyszer sem kap? Mit mondjunk azoknak, akik még ma is a különböző légerekben kénytelenek várni, hogy mikor viszik ki őket a kivánt országokba, lehetőséget adva nekik, hogy elkezdhessék az új életet és végre hasznosnak érezhessék magukat benne? Megveszük-e, lenézzük-e azt, aki nem lelve új otthonra, legalább a megszokottság örömeire vágyik és reszketve, de — hazamegy? Ha a fölényes kritikuskok keserűen égő szemű embert látnak a híd karfája mellett, vajjon annak is azt dörgik a fülébe: „úgy kell neked”? Bizony kevesen fordulnak erre vissza. Csak behúnyják a szemüket és hagyják esni, esni magukat lefelé,

WEÖRES SANDOR

A kö és az ember

Amerikai néger spiritual song

Rejtőzködnöm nem lehet.
Rejtőzködnöm nem lehet.
Elmentem a köztitkához,
hogy elrejtsem képemet.
Szólt a szikla:
sóha el nem rejttelek!
ó, szólt a szikla:
sóha el nem rejttelek!
Rejtőzködnöm nem lehet.
Szólt a szikla: megindulok,
eltiporlok, tágulj fölém,
megindulok, eltiporlok,
tágulj fölém, szólt a szikla.
Rejtőzködnöm nem lehet.
Elmentem a köztitkához,
rejtőzködnöm nem lehet.
Szólt a szikla:
én is égek, szenvedek!
ó, szólt a szikla:
én is égek, szenvedek!
Rejtőzködnöm nem lehet.
Szólt a szikla: én is mennybe
mennék, mint te, én is égek,
én is mennybe mennék, mint te,
én is égek, szólt a szikla.
Rejtőzködnöm nem lehet.

szégyenére a közösségnek, ahol ez megtörténhetik velük.

Egyre több test csattan a vízben és a hullámok látszólag nyomtalanul enyésznek el utánuk. Pedig semmiféle bűnt, hibát nem kell róvásukra írni — legfeljebb egyet: a bizalmat.

Mi itt kinn akarunk élni. Ez arra kötelez, hogy azok mellé álljunk, akik becsülettel szándékkal szintén ezt akarják. Nem alamizsnakodást prédikálunk — aki csak arra vár, tényleg jobb, ha hazamegy —, hanem segítséget a gyengéknek, amíg megerősödnek, törődést azokkal, akik elhagyatottak, szeretetet az egyedül levők iránt. És mindenek fölött egyet: a legfőbb erőt a légerek felszámolására, lakóiknak a kivánt országokba juttatására és számukra az új életkezdés lehetőségének biztosítására. Ki törődjék velük, ha mi magyarok nem törődünk?

Fontosabb ez most minden világnézeti vitánál, jövőbevezető és népboldogító tervek kovácsolásánál. Az egyes emberen, az élő, gondokkal küzdő, keserű egyéneken való segítség vezet leghízbiztosabban a társadalmon való segítséghez, s adja legerősebb bizonyítékát humanitásunknak. Annak a népeknek, amely annyit küzdött az emberiségért, sosem szabad erről elfeledkeznie. Akkor sem, ha saját véreiről van szó.

Wien, Westbahnhof.

Bányai Zoltán.

En innen nézem

Válasz Kosztolányi Dezső: Alföld c. versére

Ha Nyugatunkon gyorsvonat fut át,
Emberek lelkén én is eltűnődök:
Ők nem találnak újat és csudát.

Az alföldön itt nem nyujtóznak ősök,
Nem kolompolnak komor, vad gulyák,
Alom és ember, itt nem ismerősök.

Végtelen város: táblák mutatják,
Hogy ennek vége, kezdődik egy másik;
Gázzal főznek a tanyai anyák.

Az itteni, ha beszélsz, beleásít,
Fogalma sincs, hogy mit mondsz, mit
jelent.

Délibáb nincs is... Minden milyen
más itt.

Hogy fájlaltad Te akkor a jelent,
És nekünk boldog, nagy jövőt kívántál,
Jövőt! Semmivé lett, mire megjelent.

Művelt Nyugaton versírást tanulól,
Kékszemű, szőke úri szavakat,
Otthon nem láttál többet sivár multnál,

És verset írtál, megölvén magad.
Az alföldön meg alig volt, ki halljon,
Kialtottál, hogy meghallják szavad...

Leltél visszhangra komor parasztarcon?
Itt ezren is vannak egy szűk utcán,
Ha rájuk nézek, azt mondják, hogy
„pardon”,

Elszaladnak és nem hallgatnak rám.
... Ez itt a Nyugat és nem küzd semmiért,
Jövőt kívánni korán volt, korán!

A nyugati ember már mindent elért,
Autót, gyárat, házat, s mindent vehet,
Ne csodálkozz, ha Téged nem ért,

És fél, reszket attól, ami Kelet.

1957. augusztus.

(1871—1958)

(Cliché — „De Tijd”)

Egy műasztalos fia volt; 1871-ben Párizsban született. Már egész fiatalon, 1883-ban egy üvegesmesternél tanoncoskodott; itt tanulta a tiszta és erős színárnyalatok kezelését. Innen került a Képzőművészeti Akadémiára, Gustave Moreau osztályába. Bár e kiváló festőnek sokat köszönhet, Rouault mégis meg tudta őrizni mellette egyéniségét. Léon Bloy térítette meg. Megragadták a vallásos témák, nem csupán a hagyományosak, hanem azok is, melyek az ember minden nyomorát tükrözik, az utcalányok, a koldusok. Van valami, ami a 16. századra emekedett Rouault vaskos realizmusában, s ezt helytelen volna eikendőzni, letagadni; azt az utat, mely őt Istenhez vezet, a társadalmi eretnecség és a velejáró eslettség szegélyezi. Rouault nem az elitnek, hanem a tömegnek fest és a tömeget jól ismeri. A tömeg veszi körül zajongva Krisztusait, Kálváriáját, Keresztrefeszítését, mindenütt jelen van, mint valami nyers, durva költészet. Rouault merész megoldásoktól sem fél; ezt Jeanne d'Arc-ja és bohócal bizonyítják; alakjait vastag vonások közé fogja, melyek a templomablakok ólomkereteire emlékeztetnek. Középkori lelkületű ember volt, s ez meglátszik művészetén is. Nagylelkűen vett részt jótékonyági vásárokon: két évvel ezelőtt egy ilyen alkalommal például 1.000.000 francia frankért talált vevőre egy kis olajfestménye.

Urémia-krízisben halt meg, nyugodtan és félelem nélkül. Rouault nem ismerte a szenvedést.

(Réforme).

L. P. F.

Könyvszemle

Ilyés-versek franciául

Gyula Ilyés, Poèmes, trad. L. Gara et P. Seghers (Seghers, Paris, 1956).

Pierre Seghers, francia költő és műfordító, az „Autour du monde” című műfordítás-sorozat 32. köteteként Ilyés Gyula válogatott verseit jelentette meg. A fordítást Gara László segítségével maga Seghers végezte.

Francia viszonylatban határozottan szép és gondos kiállítású ez a kis könyv, egyetlen szépséghibája, hogy Ilyést következetesen Ilyésnek írja, de ez úgy látszik megrögzött francia szokás, mert a francia filozófusok is állandóan Lukácsról beszélnek.

Egy rövid, nagyobbrészt életrajzi adatokat tartalmazó előszó után, melynek végén Seghers Ilyést minden ok nélkül Eluardhoz hasonlítja, 34 elég jól megválogatott műfordítást találunk. Köztük Ilyés néhány hosszabb verse is szerepel. Nem hiszem, hogy a kiadó-fordító politikai álláspontja különös hatással lett volna a költemények megválogatására. Ilyés Gyuláról helytelen képet nyújtana az, aki nem mutatná be elsősorban harcos, politikai vagy a népnyomorát „énekoló” verseit, inkább az az érzésem, hogy a fordítók a kelleténél valamivel több helyt adtak szerelmes verseinek, hiszen a magyar olvasónak Ilyésnél éppen a szerelmi inspiráció aránylagos ritkasága tűnik fel. Talán ez is engedmény a francia olvasó felé, éppúgy mint egy-két önéletrajzi jellegű, Párizsra utaló versének felvétele.

Alig van nyelv, melyre oly nehéz lenne verset fordítani mint a franciára. Spanyol, olasz, angol, német, magyar majdnem minden európai nyelvnek erősebb a ritmusa és e népek költői élnek is a ritmusadta lehetőségekkel, szépségekkel. A francia ritmus gyenge, más is az értéke, szerepe. Egy francia ismerősöm, aki jól tud magyarul (de nem tud angolul) mesélte el egyszer, hogy Budapesten érezte és értette meg először Shakespeare nagyságát. Franciaországban egyébként a költői nyelv mintha még a közbeszéd nyelvénél is lágyabban, cse-

desebben folynék és talán nem véletlen, hogy a legritmikusabb verset ma éppen a tudatosan köznyelvet használó Prévert írja.

Ezekkel a ritmusadta, vagy a két nyelv szerkezete közötti különbségből adódó nehézségekkel a fordítók bizony nem igen tudtak megbirkózni. A francia szöveg nem jó, nem felel meg Ilyés költői nagyságának; sajnos igen sok példát lehetne felhozni e tétel bizonyítására. Hiányzik a fordítás stílusából az a szűkségszerűség, mely minden igaz költészet alapvető kritériuma („ezt valóban csak így lehetett mondani és másként nem!”). Mégis igazat kell adnunk a „L'Express” párizsi hetilap kritikájának, amikor azt írja, hogy az olvasó még ezeken a távolról sem tökéletes fordításokon át is érzi, hogy nagy és értékes költői egyéniséggel áll szemben. Tartalmilag valóban mind a választás, mind a fordítás elég jól bemutatja Ilyés, szellemi és érzelmi mondanivalóját, problémáit.

A modern magyar költészet az utóbbi években kezd behatolni a francia nyelvterületre. Ady válogatott versei néhány évvel ezelőtt jelentek meg Armand Robin fordításában az Editions du Seuil-nél, 1955-ben pedig József Attila válogatott versei láttak napvilágot Seghersnél több francia költő — köztük Eluard, Cocteau és Guillevic — közös fordításában („Hommage des poètes français à József Attila”). A fordítások sajnos általában nagyon gyengék és talán még éppen ez az Ilyés-fordítás a legjobb. Addig amíg még az aránylag „legjobb” fordításnál is csupán az eszmei, tartalmi hűséget illethetjük elismeréssel, csak egy pár kritikus és irodalomtörténész érdeklődésére tarthatunk számot és nem várhatjuk el azt, hogy a modern magyar költészet az őt megillető helyet foglalja el az európai népek tudatában; mégis örvendetes, hogy nagy költőink neve már nem egészen ismeretlen és hogy egy olyan sorozatban mint az „Autour du monde”, Petőfi, Emily Dickinson, Machado és Alberti mellett immár Ilyés Gyula neve is szerepel.

K. V. A.

Januárban a Stockholm melletti Bromma városkában érdekes kísérletet kezdtek meg. Míg a legkisebb gyermekekkel külön vezetők foglalkoztak, addig a nagyobb gyermekek és a felnőttek számára vasárnapi iskolát tartottak. Az idősök osztályában vannak 70 esztendőes résztvevők is! A felnőttek osztályában bibliaatanulmány formájában adnak órát. Számítanak rá, hogy a vasárnapi iskola után valamennyi résztvevő a délelőtti rövid istentiszteleten is megjelenik.

Az Egyházak Világtanácsának Ifjúsági szakosztálya 1959 nyarán Lausanneban (Svájc) európai ifjúsági konferenciát rendez. Erre Európán kívüli résztvevőket is várnak.

Mai Protestantizmus

Irta: Pierre Burgelin

II.

Míg korunk leghíresebb történetfilozófusa, Arnold J. Toynbee, a fejlődés törvényeit a civilizáció analíziséből próbálja levezetni, addig az amerikai Niebuhr, az angol Butterfield és a skót John Baillie beállítottsága már sokkal nyiltabban teológikus. Vajon amit mi „haladásnak” nevezünk, van-e annak egyáltalán keresztyén szempontból is jelentősége, vagy pedig csupán mellékes dolognak kell-e tekintenünk, minden különösebb jelentőség nélkül? Vajon a történelem igazi értelme az Egyház lenne esepedig abban a mértékben, ahogy bizonyosságot tesz minden dolgok megújulásáról mátlól fogva az idők végezetéig?

Az a különös hangsúly, melyet a marxizmus arra a gondolatra vet, hogy a történelem egyben ítélet is, némelyeknél azt eredményezte, hogy minduntalan azt hajtogatják: nincs más ítélet, csak az Utolsó Ítélet! Pedig már Kierkegaard is rámutatott — Hegel világtörténet-filozófiájával szemben — az egyes ember és Krisztus között fennálló közvetlen kapcsolatra. Krisztusnak az ember a századok múlása ellenére is kortársa marad! — A mai gondolkodás egyik feladata pedig az, hogy felderítse az ember helyét és helyzetét a történelemben — azét az emberét, aki ugyanakkor, mikor Krisztussal él egy világban, részt vesz a maga világa történéseiben is. Ily módon — egy olyan világban, mely a maga értelmét maga állapítja meg — útunk a keresztyén ember e világban betöltött szerepének kritikai vizsgálatahoz vezet. *)

A keresztyénség problémája kezdettől fogva az volt, hogy mimódon illeszkedik bele ebbe a világba. E téren mindig két irányzat jelentkezett. Az első szerint a keresztyének nem tartoznak ehhez a világhoz, tehát ne is avatkozzanak bele annak a dolgába, hiszen ez a világ égys gyógyíthatatlanul gonosz. Ezt a „pusztába való visszavonulást” sok, mély lelki életet élő emberről láthatjuk a történelem során, sőt ma is találkozunk e jelenséggel azon csoportulásokban és közösségekben, melyek a szüntelen önvizsgálatot rendszeresen gyakorolják. A másik irányzat szerint a keresztyén ember a világban van, tehát nem vonhatja ki magát belőle. A katolicizmusnál e két út egymás mellett fut. A lutheránizmus is bizonyos módon egymás mellé állította őket és pedig minden emberben magában, az uralkodóra hagyván a társadalmi életért való felelősséget, mely íly módon kívül esik az egyén erkölcsi döntése körén: az egyéni és a közelet két különböző dolog. A kálvinizmus ezzel szemben teljes mértékben vállalja a világban való életet, valamint az ezzel járó erkölcsi felelősséget. Ily módon kezdettől fogva egyetértett azokkal az elvekkal, melyek a kapitalizmus kifejlődését és a világnak az ember által való meghódítását lehetővé tették.

Mindazonáltal — bármiként legyen is az — fennáll egy, az igazságosság eszméjéből fakadó világrend, mely az erkölcsi törvényben fejeződik ki úgy, ahogy azt Isten elrendelte, a Tízparancsolatban kinyilatkoztatta. Ez az erkölcsi rend a társadalmi igazságosság gondolatából fakad. Olyan szabályok nélkül, mint pl. „Ne ölj” és „Ne lopj” egyetlen társadalomban sem lehet élni.

Bizonyos értelemben az egyháznak feladata megvédeni ezeket a törvényeket. Az egyház nem politikai hatalom és nem is válhatik azzá. Az egyház sem a fennálló hatalmi rend védelmezőjeként, sem pedig egy új rend alapítójaként nem lép fel. Maga a társadalmi rend — bármely legyen is az — nem egyéb egy olyan egyensúlyról, mely többé-kevésbé esetlegesen alakul ki a társadalom különféle gazdasági, intellektuális, érzelmi és erkölcsi igényei szerint. Ez a rend felveheti éppúgy a római civilizáció, mint a hűbéri vagy a polgári művelődés alakját. A forma változik és fog is változni mindig: alapjában véve azonban ez nagyon keveset jelent. Minden társadalmi rendben fellelhető ugyanis egy bizonyos értelemben vett igazságosságra való törekvés;

evvel azonban mindig együtt jár az igazságosság egyéb szempontjainak félreismerése. Az egyház feladata pedig éppen az, hogy az isteni követelmények hírnöke legyen e világban, amely a hatalmasokat arra emlékezteti, hogy a hatalmuk az ember szolgálatára van rendelve, a gazdagokat arra, hogy vannak szegények, — mindenkit pedig arra, hogy vannak szabályok, melyeket nem szabad s nem lehet áthágnunk. Az egyház a maga feladatához aszerint hű vagy hűtlen, hogy mindezt megteszi-e vagy sem.

Azonban a keresztyének feladata nem merül ki abban, hogy felfedjék a visszasságokat; egyben szolgálniok is kell, ami a gyakorlatban minden eiképzhető politikai pártállást jelenthet. Más a helyzete etiketben az egyháznak, melynek a különböző rendszerek és vélemények felett kell állnia, s amely — még a legszigorúbban elhatárolt esetekben is — csupán elvi, alapvető bizonyosságtétel formájában nyilatkozhatik, — és megint más a helyzete az egyéneknek, aki a maga adott körülményei között kénytelen dönteni azon elégtelen ismeretek alapján, melyekkel rendelkezik, és azokkal a viszonylagos értéktételekkel, melyeket a maga értelmi képességei szerint megalkotni képes. Azonban mégis mindenegyben egyén minden embertársával együtt tevékeny részt vesz a közösség problémái megoldásában. *)

Az egyháznak az állammal szemben való magatartása íly módon sok kényes kérdést vet fel.

A politikai hatalomnak elvben az a feladata, hogy igazságos rendet teremtsen és tartson fenn. Joggal elvárhatja tehát, hogy előnyösen ítéljük meg. Egyben nem szabad elfelejtenünk, hogy a konzervatív magatartás mögött — melyet gyakran az egyház szemére vetnek — az a humánus igyekezet húzódik meg, hogy ne kételkedjünk eleve az emberekben. Amíg egy rendszer, melynek már megvan az az érdeme, hogy fennáll s a hatalmat bírtokeolja, javíthat a visszasságokon és biztosíthatja a békét, s amíg e rendszer elfogadja, hogy az egyház azért szól hozzá, hogy felfedje eme visszasságokat, addig nincs is hiba. A baj akkor kezdődik, amikor az egyházat megakadályozzák abban, hogy beszéljen. — Azonban az is hiba, ha az egyház a kormány eszközévé válik. A zsarnoki hatalom természetes törekvése, hogy fel szeretné használni az egyházat is ellenzék elhallgattatására. A történelem az egyház hűségének és hűtlenségének egymásutánját mutatja be aszerint, hogy sikerült-e megvédenie azt a belső támpontot és elvi függetlenséget, mely lehetővé teszi számára a tisztánlátást és a biztos kitekintést a váltakozó eszmearamlatok között: a nacionalizmussal, a fajelmélettel, a terrorizmussal vagy bármely egyéb irányzattal szemben.

Mihelyt az állam az egyház üldözőjévé válik, aránylag könnyű egy szimpla magatartást felvenni, t. i. hogy történjen akármí, akkor is „Nem!” Azonban a valódi helyzet ennél rendszerint bonyolultabb. Az állam mint kísértő is felléphet. Úgy állíthatja be a dolgokat, hogy azokat az értékeket, melyeket ő akar megvalósítani, az egyház is elfogadja, — mint pl. a béke vagy az igazság eszméjét. Ezeknek az értékeknek a megvalósítása azonban bizonyos — és néha valóban sajnálatra méltó — eszközök alkalmazását teszi szükségessé. Mindez azonban megéri a fáradságot. — Az eféle helyzet a keresztyén lelkiismeretet nehéz próbára teszi. Hiszen a keresztyén, ha teljes lelkiismereti tisztaságot követel, megakadályozza egy igazán értékes dolog megvalósulását. Vajon nem kell-e beismernie, hogy az igazságosság elkerülhetetlenül együtt jár az igazságtalanság egy töredékével s hogy nem tehetünk soha semmit anélkül, hogy valamivel vissza ne élénk?

Hol van az a pont, amelytől kezdve az igazságtalanság valóban annyira elviselhetlenné válik, hogy a hívőnek nem szabad már tovább hallgatnia? Meddig kell azt mondania az embereknek: „Nem lehet másképp, legyetek türelmessel!”

Vegyünk például a háború kérdését. A háború siralmas eszköz a kérdések megoldására,

— ebben mindenki egyetért. A háború azonban legtöbbször az igazságosság kérdésén robban ki. Ki merné azt mondani, hogy inkább minden igazságtalanságot támogatni kell, mintsem hogy ölni?

E kérdés évszázadokon keresztül kizárólag a királyok lelkiismeretére volt bízva. Az alattvaló erénye az engedelmesség volt, és a hősiességet úgy tekintették, mint valami keresztyén erényt. Ha a teológusok igyekeztek is elméletet konstruálni az igazságos és az igazságtalan háborúról, ezt a fejedelmek szemszögéből tették. Mihelyt azonban az a nézet lett úrrá, hogy az igazságosság a népszuverenitásban gyökerezik, a királyok problémája minden egyes ember problémájává vált. A lélektani analízis fejlődése pedig arra tanít, hogy külső, látható okok gyakran csupán ürügyek, melyeket a hatalmi vagy igazolására használ fel az ember. Az igazságos háború fogalma ilyenképp rendkívül bizonytalanná vált. Érdekek és eszmék minden tetben annyira szétbonthatóanul összekuszálódnak, hogy mindig veszélyes dolog egy adott eset igazságossága vagy igazságtalansága kérdésében állást foglalni. — Így Hitler pl. ügyesen tudta megzavarni az embereket azáltal, hogy először minden németnek azon jogára hivatkozott, hogy a Nagynémet Birodalomhoz tartozzék, azután pedig kijelentette, hogy igazságtalanság, ha egy nagy népnek élettér nélkül kell élnie.

A háború, a forradalom mindig veszélyes kaland. Sok rombolással jár, míg az az érték, melyet el kíván érni, csupán ígéret. Miféle méreg segítségével mérhetnők le és hasonlíthatnók össze ezeket a lemérhetetlen tényezőket egy olyan korban, mint a miénk, melyben pusztító hatalmunk minden határon túlmegy?

Ha ezeket az elveket a mai helyzetre alkalmazzuk, érthetővé válik az a belső zavar, melyről a Vasfüggöny mögött élő egyházak tanuskodnak, ahol az üldözés — úgy látszik — nyílt vagy burkolt formában megvan. Ezek az egyházak arra törekszenek, hogy ne szakadjanak el a maguk belsőleg mélyen meghasadt népétől egy olyan helyzetben, mely egyeseket reménységgel, másokat pedig az elnyomatás érzésével költ el. — Azonban a Vasfüggöny ezen oldalán sem lényegesen más a morális helyzet, mert míg némelyek politikai liberálizmusban látják a világ számára az egyetlen kiutat, addig mások nem látnak ebben egyebet, mint a fennálló igazságtalanságok véglegesítését. Egyesek azzal vádolják az egyházakat, hogy bűnrészeselvé válnak azoknak az erőknél, melyek a civilizáció utolsó maradványait is „pusztulással fenyegetik, — noha ez a civilizáció talán még a jogi elvekre való hivatkozást is meghallaná és megértene. Mások szemükre vetik az egyházaknak azon szerepüket, melyet egy magát keresztyénnek nevező társadalom intézményesítésében játszottak, mely törte a nyomort és az igazságtalanságot; ezek azt is felhívják az egyházaknak, hogy megadották a hatalom bírtokait s megakadályozták a szükséges társadalmi változásokat.

Innen származik az a helytelen és beteges állapot, melyet gyakran tapasztalunk keresztyén körökben, ahol párhuzamba állítják egymással a Szovjetuniót és Egyesült Államokat, melyeket mint a kommunizmus és kapitalizmus jeikepeit és pilléreit tekintenek. — Lényegében a kapitalizmus és kommunizmus két társadalmi rendszer, melyek közül az egyik (a kommunizmus) nagyon jól ismeri a maga totális jellegét, s az erkölcsöt a gazdasági életnek tudatosan alárendeli, — míg a másik (a kapitalizmus) kevésbé tudatosítta magában hogy ő maga a haszon elvén épül fel. Ténylegesen azonban mindkét rendszer odajut, hogy a valóságos, élő embert többé vagy kevésbé megveti. Míg azonban az egyik magát a keresztyénséggel szemben idegennek és ellenségesnek tekintti, addig a másik kitart azon elképzelése mellett, hogy a keresztyénségtől és a civilizációtól mélyen át van hatva. Innen ered az a Franciaországban manapság elterjedt felfogás, hogy még mindig jobb egy nyílt ellenfél, mely állandóan eredeti tisztaságához kényszeríti vissza az egyházat, mint ez az álszent kompromisszum, mely keresztyén címkékkel látja el a gazdasági életet s annak minden könyörtelen keménységét. Némelyek azon a nézeten vannak, hogy az elvi istentagadás kevésbé veszélyes, mint ez a

gyakorlati istentelenség, mely elvárja a keresztyénségtől, hogy őt jó lelkiismerettel lássa el és ugyanakkor a keresztyénséget teljesen lezülleszt.

Szerintünk azonban itt egy hamis probléma áll fenn; ilymódon olyan politikai útra próbálják vinni az egyházat, mely töle idegen. — A világ sohasem keresztyén. Az egyház akkor tölti be hűségesen a maga hivatását, ha hirdeti a Krisztus evangéliumát és bűnbánatra hívja fel a világot. Bármely oldalán bármely függőnynek legyen is, az egyháznak egyszerűen nem lehet más mondanivalója, bármely alkalommal, bármely kérdésben, bármely formában nyilatkozzék is.

A jelenlegi helyzetet úgy jellemezhetnők, hogy a keresztyének új erkölcsöt keresnek. Nem csupán arról nem mondhatnak le, hogy a világhoz tartozzanak, hanem arról sem, hogy ebben a világban éljenek benne, úgy, ahogy az van. Ez pedig egy olyan világot jelent, amelyben mindenki mindenért felelős. Nem lehet eléggé hangsúlyozni ezen felfogás forradalmi jelentőségét. Egy ősrégi és minden bizonnyal evangéliumi felfogás az egyes ember erényeire fekteti a fősúlyt és az embert elsősorban a maga szenvédelmével való küzdelmében, valamint a maga foglalkozást, családi körében tekint. Sem a földműves, sem a hűbéres báró, sem az utóbbi századok polgára még csak nem is álmódott arról, hogy életmódja megváltoztatható alapelveken nyugszik. Őt, a hagyományos felfogás szerint, Isten egy elvitathatatlan helyzetbe helyezte — mely magába véve lehet szerencsés vagy szerencsétlen, ez keveset számít —, a földlog azonban az, hogy ebben az adott helyzetben kellett a maga életét irányítania és berendeznie. — Ez azonban ma már nincs többé így. Minden megváltozhatik. Felelősségünk manapság a társadalmi és világhelyzet egészére vonatkozik és nem csupán egy zárt körben játszik szerepet. A különböző foglalkozási ágak és az üzemi élet problémái ilymódon a nagy gazdasági és társadalmi tanrendszerekhez vezetnek. — Végülis minden a politikába torkollik, mely manapság már nem csupán az államigazgatás művészetét jelenti, hanem azt is követeli tőlünk, hogy különböző elvek között választjunk. A politika ma végső fokozat világnézet. — A keresztyénség nem mehet el többé minden további nélkül az ideológiai ellentétek mellett.

Korunk veszélyes kérdésel pedig épp ezen a ponton merülnek fel. Úgy látszik hogy az elburjánzó teológiai eretnokségek kora a maga ismert formájában lezárult. A modern eretnokségek talán politikai természetűek lennének. Érezni lehet mindezt azoknál, akik azt kívánják, hogy az egyház feltétel nélkül foglaljon állást a világ konfliktusaiban. Az e fajta emberek összehaverják az Isten igazságosságát és békességét az emberekével és másodrangú kérdésekből elsőrangú problémákat, a politikából pedig az üdvösség útját akarják csinálni.

Ha azonban az egyházzal beszélünk, melyiket értjük ezalatt? A protestantizmus nem ismer csalhatatlan emberi szót s nem ismeri a tanító és a hallgató egyház közti különbségtételt. Nem téveszti össze az egyházat a zsinatokkal sem. Az egyház a hívők közössége. Jobban mondva valójában ez is csak akkor s annyiban, amikor és amennyiben Isten ígését hallgatja és megtartja. Ott, ahol a biblia nem beszél világosan, semmiféle tekintély sem tehető annak a helyébe, hogy eldöntse, melyik társadalmi rendszer ér többet a másiknál. Minden egyes földrajzilag elhatárolt egyház a többitől eltérő körülmények között él. Tehát minden egyes esetben közösen kell megvizsgálni, miként kell döntenet „itt és most”. A keresztyén testvériség inkább a közös útkeresésben és egy közös életmagatartásban kerül kifejezésre, mintsem magában az elért eredményben. — A keresztyénségen belül a legkülönbözőbb és egymással gyakran éles ellentétben álló csoportosulások lehetségesek. Ha azonban a keresztyén igazság győz az egyes döntések viszonylagos jelentősége felett, a közösség fennmarad.

Ebből érthető meg tehát, hogy miért javasolta az Egyházak Világtanácsa az amszterdami követő 1954-es evanstoni konferencia témájául a következő kérdést: „Jézus Krisztus, az Úr, az egyház és a világ egyetlen reménye”, s ebből értjük meg azt is, hogy miért javasolta a Tanács az egész világon folyta-

tandó eszmecsere témájául a társadalom problémáját, melyben az ember felelős. Mind-azt nyilván azon célból tette, hogy a kutatómunkát valóban mindenki közösen végezze.

Mi némileg általános módon határoztuk meg az egyházat és talán azt a benyomást keltettük, hogy a szervezeti elemeket figyelmen kívül hagytuk. Mégis az a törekvés, hogy az Egyház látható és jól szervezett legyen, mindenütt nagy szerepet játszik manapság, és ez talán a mai protestantizmus egyik legújabb vonása. — Egészében véve a 19. század kevéssé törődött az egyház egységével és tekintélyével. Az individualizmus kegyetlen módon nyilvánult meg benne és a hívőket számtalan földrajzi egységbe szórta szét, melyeket hol tanbeli eltérések, hol pedig hasznossági és gyakorlati szempontok választottak el egymástól.

Manapság mindenütt észlelhető a visszahátas. Tekintettel arra, hogy szükség van hitvallásra, istentiszteleti rendre és konstruktív egyházpolitikára, az egyházak arra kényszerültek, hogy újra szervezkedjenek, hogy szokásokat szigorú vizsgálatnak vessék alá és még arra is, hogy alapelveiket újra átgondolják. Óriási tevékenység folyik a különböző munkaterületeken immár vagy húsz év óta. Lehetetlen most részletekbe bocsátkoznunk, így csupán az egyik legfeltűnőbb tény megemlítésére szorítkozhatunk. Gondolunk itt a liturgiai problémák felmerülésére, különösképpen lutheránus körökben.

Azonban a legérdekesebb fejlemények az egyház egységének kérdésével kapcsolatban jelentkeztek. Amellett, hogy megindult egy munka, mely mindazt, amit a múlt század szétbontott, újra össze akarja fogni, valami új dolog is született, az ökumenikus valóság.

Az ökumenikus mozgalom a misszió és az ifjúsági mozgalom tevékenységéből fakadt. A misszió az utóbbi száz évben mindenütt nagy jelentőségre tett szert, mind az egykori katolikus, mind pedig a pogány területeken. Latinamerikában pl. szinte szemmel láthatólag nőtt a protestantizmus, mely csak egyedül Braziliában két millió lelket számlál. Afrikában 11 millió, Ázsiában pedig 10 millió protestáns él. *) A „fiatal egyházak”, melyek lassanként megszerzik onkormányzatukat, növekvő fontosságra tesznek szert az általuk felvetett kérdések és az azokra talált megoldások által.

Ami az ifjúsági mozgalommal illeti, azok magának az ifjúságnak az evangélikizálási vagyából születtek meg. A keresztyén uniók és a keresztyén diákszövetség lassanként megtanították az új generációkat arra, hogy öröm együtt dolgozni, függetlenül mindenféle vallási sorompótól. Es miután vezetőik jóval fontos helyet foglaltak el a maguk egyházaiban, olyan léggör alakult ki, mely egész másféle eszmecsereket tett lehetővé, mint az azelőtti vitákat.

Az ökumenikus mozgalom egy 1910-ben tartott missziói kongresszus folyamánként született meg. A kongresszus maga azért ült össze, hogy a misszió területén bizonyos ellentéteket kiküszöböljön. Eleinte a mozgalom még csak szerény keretek között működött és egymás teológiájának tanulmányozásában egy közös akcióprogramban merült ki. A különböző irányzatok végülis egyesültek és — eleinte csak ideiglenes formában, az 1948-as amszterdami konferencián pedig véglegesen is — megalakították az Egyházak Világtanácsát. Ez valószínűleg a legfontosabb egyházi esemény a reformáció óta.

E Tanács nem egyház, még csak nem is egyházak szövetsége, csupán egy találkozási hely. Nincs semmiféle hatalma a tagjai felett, csupán szolgálni kíván. Látszólag tehát a Tanács működési tere igen szerény. Elősegíti az egymással való találkozást, segít a nyomorban, elsősorban pedig egy bizonyos léggör teremt, mely lehetővé teszi sokaknak, hogy valóban felfedezzék azt a közös alapot, melyből mindnyájan élnek.

Az ökumenikus mozgalom első eredménye — bármily különösnek tűnjék is — a hitvallásos irányzatok megerősödése volt. Az az igyekezet, hogy valami zavaros egységességet elkerüljenek, odavezetett, hogy minden egyház a maga helyzetét többi egyházzal való viszonyában új vizsgálatnak vetette alá. Ennek következtében régi szövetségek (Lutheránus Világszövetség, Református Világszövetség) új életre keltek. Szomszédos egyházak megis-

merték egymást és megtanultak együttműködni.

Am az egyházak testvérisége még nem egyenlő az egységgel. Erre nincs kilátás az Egyház teljessége, vagyis az egész keresztyénség részére, de még csak az egész protestantizmus számára sem. Azonban manapság már élénken él az az érzés, hogy az Egyház egységének megbontása nem helyénvaló.

A protestantizmus a maga történetének új szakaszához érkezett. Egy olyan mélységes változásban lévő világban keil élnie, ahol régi keresztyén országok lassanként teljesen elidegenedtek a keresztyénségtől, — némelyek ezt postconstantini kornak nevezik —, egy olyan világban, melyben a nemzeti és családi hagyományok kevesebbet vetnek a latba, mint az egyén szabad döntése, — ahol tehát oly személyek felnevelése a lényeg, akik képesek felelősséget vállalni. Ha a protestantizmus, eddigi múltjához híven, képes megérteni az idők jeleit, akkor vállalhatja a történelem próbát. Akkor remélhetőleg nem fog bezárkózni a maga intézményei rideg kereteibe sem, mert hiszen ezek sohasem egyebek, mint az igazi egyház többé-kevésbé esetleges formái. Egyben pedig lassanként eljut oda, hogy feleled benne a közösség iránti érzék — ami eddig gyakran hiányzott a protestantizmusban — s ez individualizmusát mérsékeli fogja. De ez a két egymást kiegészítő elem csak akkor kapja meg a maga igazi értelmét, ha az egyház hű marad a maga küldetéséhez, Isten ígéjére hallgat s ha hagyja, hogy ez az Ige vezesse őt olyan utakra, melyekre Neki tetszik.

*) Ld. Niebuhr: Faith and History (1948); Butterfield: Christianity and History (1949); J. Baillie: The Belief of Progress (1950) és J. de Senarclens: Le Mystère de l'Histoire (1949).

*) Természetes tehát, hogy a keresztyének különféle politikai nézeteket fogadnak el, mint ahogy látni lehetett a stockholmi felhívás vagy az európai mozgalom esetében is. Így történhetett meg, hogy az Egyházak Világtanácsa nemzetközi ügyekkel foglalkozó bizottságában olyan különböző beállítottságú embereket találhattunk, mint pl. a prágai Hromádka professzort, André Philippet, Foster Dullest, vagy Dr. Heinemannt, hogy csak a legismertebbeket említsük meg.

*) Az egyetlen nyugati ország, ahol az egyház az állam magatartása miatt nehézségekkel küzd: Spanyolország.

Ghana (Afrika) 8 millió lakosa közül 900.000 protestáns és 350.000 római katolikus.

Stockholmban több nagy üzem istentiszteleteket szervez alkalmazottai részére. E hetenként egyszer tartott istentiszteleteknek váratlanul nagy a sikere a munkások körében.

Frank Russel southwelli anglikán püspök azt ajánlja, hogy a fenyegető paphiány ellen-súlyozására szenteljenek fel „laikusokat” is lelkesszé a lelkipásztorok kíségetésére. Eme nem-lelkési képesítésű személyek a nap vagy a hét bizonyos szakában segédkezzenek a lelkipásztoroknak.

Már közel egy éve független lett a kamerun (közéafrikai) evangélikus egyház. Ugyanakkor önállósították az ottani baptista egyházat is. Ezt a példát követte most a Presbyteriánus Egyház is, melynek az amerikai anyaegyház-tól való függetlenülése a múlt év decemberében történt meg rendkívül ünnepléses keretek között Elátban, sok egyházi és közeleti személyiség jelenlétében. Meg kell jegyeznünk, hogy a katolikus egyház is hasonló úton jár már évek óta, amit két bennszülött afrikai püspök kinevezése bizonyít.

Mintegy 2.000 orthodox menekült a finn és orosz Karéliából új gyülekezetet alapított Boraas svéd iparvárosban. Ez az első finn orthodox gyülekezet svéd területen. Az új gyülekezet egyházjogilag Herman Helsingfors-i püspök fennhatósága alá tartozik.

ÉPÜLET

ÉS ZENEKAR

Csaknem 11 óra.

A villamosok és autók hazavitték már a Concertgebouw utolsó látogatóit is. Az épület nagy kapuját bezárták, csak egy kis oldalajtó áll nyitva, és néha a ruhatárban még világos van s messze hátul a büffében csörömpölnek még a csészek, a nagy teremben egy kivételével már ki vannak oltva a lámpák.

Ennek az egy kristálykoronának a fényében lassan kering a por magasan fenn a mennyezetnél.

A pódiumon a kottaállványok és székek körülállják a karmester dobogóját, mintha csak a jelre várának, hogy újra belekezdjenek a hangversenybe. De a pódium üres, a karmester palcája szarvasbőr tokjába zárva pihen valahol az öltözőben.

Eduard van Beinum vezényelt ma este és a Concertgebouw zenekara játszott. Még csak egy órával ezelőtt.

A közönség lelkesen tapsolt a végén. Mert bizonyára szép volt a hangverseny, de legtöbbször ezt csak akkor fogják egészen biztosan tudni, ha Bertus van Lier, Müller, vagy egy más kritikus kinyomatta véleményét iapjában. S a kritikára várakozva félsötétben nyugszik a terem azon az időszakán, melyen a különböző napilapok nyomráiban a rotációs gépek ezerszer és ezerszer papírra nyomják a dicséret vagy bírálat szavait.

Jó volt? Sok megbírálni való akadt benne?

Ma éjjel nem egy zenész fog nyugtalanul aludni e kérdés miatt.

Az amszterdami Concertgebouw-t 1888-ban adták át rendeltetésének. A zene templomának szánták, s tervezője, van Gent, a görög templom-stílust követte a homlokzat megtervezésénél: óriási oszlopokon hatalmas tympanon allegorikus figurákkal. Impozáns, ha nem is túl eredeti. Az épület belsejében is az ember minduntalan aranyozott akantuszlevelekre és cikornyás gipszdsziszkekre bukkan. Nem sok jót tudnánk róla mondani, ha a nagy- és kisterem akusztikája nem lenne különösen kiváló.

Építésének idejében azonban örültek, hogy végre állandó hangversenyterem áll rendelkezésre. Megelőzőleg ugyanis a koncerteket kávéházi termekben rendezték, hol zenélés közben a közönség kis asztaloknál teát vagy kávét ivott.

Willem Kes-é az érdem, hogy mint a Concertgebouw-orkester Egyesület első állandó karmestere a zenének az azt megillető helyet biztosította. Ez nem történt egészen simán, mert a beszélgetést és kedélyességet ezentúl a szünetekre kellett korlátozni.

Kes úttörő munkássága után, aki hivatásos zenészekkel megteremtette a szimfonikus zenekart, Willem Mengelberg vezetése alatt — aki a zenekart 1895-ben vette át, — nagyszabású szimfonikus együttes jött létre. Mengelberg teljesítménye csak növekszik a szemünkben, ha meggondoljuk, hogy csak 1871-ben született Utrechtben; 17 éves korában a kölni konzervatóriumban tanult és már 1892-ben Luzern város zenel igazgatójává választották meg nyolcvan pályázó közül. Közben mint zongoravirtuóz is híressé lett, egyebek mellett Liszt Es-dur zongoraversenyének a Concertgebouw-zenekarral való előadása által.

Bár kezdetben Mengelberg interpretáló stílusa Willner erőteljes Wagner-előadásain alapult, sokkal nagyobb művész volt, semhogy később ne teremtett volna meg egy sajátos holland stílust.

Ellenkezést sohasem tűrt, s kiváló hallása minden próbát a feszülten összpontosított figyelem és szellemi s testi munka súlyos idejévé tette.

„A vonó első végénél! Első hegedűk a vonó első végével!” — kiáltotta egy Mahler-szimfónia próbáján. Zimmerman, a koncertmester, megpróbálta tapintatosan, de határozottan meggyőzni őt arról, hogy így módon ez a rész nem játszható. Mengelberg nem hagyta magát: „Első kottaállvány egyedül és a vonó első végén!” — Nem ment. — „Második kottaállvány!” — és híres haragja kezdett fellángolni. A második kottaállványnál ülő hegedűs a vonót nyugodtan a felső végénél fogva vette a kezébe és így szépen és pontosan játszotta le a kérdéses részletet az első véggel. Az első hegedűsök így megnyerték a vitát, és Mengelberg belátta tévedését, de a zenészeknek bizony nem mindig volt ilyen könnyű dolguk.

„A zenekar minden tagjából szólítást csinál”, — írták róla, midőn a zenekar vezetése alatt 1897-ben hangversenykörutak hosszú sorát kezdte meg egy bergeni vendégjátékkal Norvégiában. Hamarosan Amerika, Róma, Milánó, Spanyolország és Németország következett. De meg kellett ám fogloznunk a sikerért!

Mengelberg szerint az előadás csak lekopogás nélküli próba volt, és így történetesen Richard Strauss „Ein Heldenleben”-jének nagyszerű előadása után a zenekar még napokig ugyanezt a művet tanulta, taktusról-taktusra újból átvevő az egészet.

A kórus is gyakran reszketett ettől a kis zsarnoktól, s kórus és zenekar egyaránt megrémült, amikor egy este egy fiatal szoprán megkísérelt a próbáról kileszoni.

Mengelberg mindent látott.

„Melyik hőső próbál ott elszöknöni?”

A rajtakapott visszafordult, kecsesen meghajolt s barátságosan mondta: „Jo Vincent!), Mengelberg úr.” — S jég hideg nyugalommal kiment. Rendez-vous-ja volt.

Ez egyike volt azoknak a ritka pillanatoknak, mikor a karmester nem tudott szóhozjutni.

A Concertgebouw-zenekar gyakran szólatatta még Mahler és Strauss műveit, sokszor maguknak a mestereknek vezénylete alatt. Mahler kitűnő karmester volt s kiválóan emlékezett saját műveinek legapróbb részleteire is. Nemegyszer kiderült, ha a zenében valami hiba mutatkozott, hogy arról nem a zenekar tehet, hanem a partitúra van hibásan nyomva. „Egy táviratot! Egy táviratot!” — kiáltotta ilyenkor Mahler az igazgatónak, Cornelis Doppernek, aki a próbák alatt a teremben ült, s a kiadóknak volt oka örülni, hogy Dopper ezeket a táviratokat, — bár mindig feljegyzete, — sosem továbbította.

Oly nagyra lett a zenekar technikai virtuozitása, hogy valamennyi karmester, akár francia, akár német, angol vagy olasz, bármely különleges felfogást vagy változtatást könnyen átvevő és valóraváltó együttest talált benne.

Kik emlékeznek még milderre? Kik vettek részt ennek a ma kereken 100 főnyi zenekarnak a tagjai közül a századeleji könyörtelen csiszolómunkában?

Vannak még néhányan. Louise Wijngaarde, Jan Keessen, Jan Bresser, Jo Hekster elsőhegedűsök, Piet Heuwekemeijer, Gerard de Hertog másodhegedűsök, Reinier Bresser csellista, Hubert Bahrwasser fuvolás, Marinus Komst kürtös és még egypáran, akik beszélhetnének emlékeikről.

Két magyar, Machula Tibor és Szomorú Ar-

pád, — az utóbbi nevének megfelelően mindig komoly arckifejezéssel, — az első csellista kottaállványa mögött ugyanazon a helyen ülnek, ahol valaha Henk van Wezel, Marix Loevensohn és Thomas Canivez játszottak.

A zsenális karmestere vezetése alatt világhírnévre szert tett zenekar a háború után részvénytársaság kezébe került. Az igazgatóság tőkének tekinti és elvárja, hogy a művészek havi fixfizetésért tudásuk legjavát nyujtsák. Maga az épület is részvénytársasági tulajdon lett, már nem forr össze elválaszthatatlanul a zenekarral, hanem kiadható más zenei rendezvények számára is.

Igy megtörténhet, hogy az arany-ragyogású nevek, mint Baché, Haydné, Mozarté fenn az orgonánál, vagy Röntgené, Pijperé, Diepenbrocké és Bartóké az alsó páholysorok felett, egy lármás jazz-zenekarra vagy egy slány zenés kabaréra tekintenek le.

Eduard van Beinum másodkarmester volt Mengelberg idejében, s mikor az utóbbi röviddel a háború után elhunyt, a dicső hagyományokhoz méltóan igyekezett továbbvezetni a zenekart. Mivel jelentős személyi változások történtek, nem volt könnyű a zenekar jó hírnevét fenntartani. Annál is nehezebb feladat volt ez, mert közben egyes zenekarok, mint a berlini és bécsi filharmonikusok, vagy a London Symphony Orchestra jelentős versenytársakká lettek. Még megnyugtató, hogy dacára nagy számuknak, az amerikai zenekarok egyetlen jelentős európai együttessel sem versenyezhetnek.

Van Beinum a részvénytársasággá alakult Concertgebouw-zenekar művészi és anyagi vezetésében jelentős segítőitársakra talált: művészi téren egy neves komponista és zenetudós, Marius Flothuis támogatja, míg az anyagi vezetést kiválóan látja el Dr. Waage, zenei képzettséggel is rendelkező jogász. Ők várják meg a szólásokat és vendégkarmestereket az előadás után a jobboldali lépcső tetején, az orgona mellett. Ők azok, akik az igazgatósági páholyban, Haydn neve alatt ülve gyakran már egy következő turnéra gondolnak halgatás közben, mialatt magasan felettük, majdnem a mennyezetnél az ellenőrző fülke nyílásánál fényt világít: ott a híversumi rádió kapcsolója van, s a hangfelvevő berendezés. Mert görög gipszdsziszke ellenére modern a Concertgebouw zenekara. Mai zenészerzők jutnak szóhoz, még ha ez a közönség zenei érdeklődését az érett és zöld műnek egyformán kijáró taps színvonalára hűti is le.

De a zenekar nem hül le. Kis személyi nézeteltérések és az együttes zenélés élménye egyességé forrasztja a karmester személye körül. Zenekarunk fénye fennmarad.

A Concertgebouw fényei lassan kialszanak. A kristálykorona is kihúny, s a terem és az ezüst orgonasípok elvesztik színeiket és formájukat a sötétben. A csészek sem csörömpölnek már a büffében, hanem tisztán sorakozva várakoznak holnap estére. A portásfülke is sötét s az utolsó oldalajtót is becsukták. Köröskörül nyugszik Amsterdam.

Ma már nehéz elképzelni, hogy 1888-ban ez az épület egy elhagyott út mentén messze a beépített területen kívül feküdt, Uj-Amstel árterén.

Csaknem éjjel.

Kisertet-ide.

Vajjon ellátogat még néha ide Kes vagy Mengelberg az elizumi mezők örök csendjéből? S ha igen, mit gondolnak vajjon, ha megállnak a sötét teremben?

A pódiumon állanak a kottatartók, s a büffében a csillogó fehér csészek.

És várnak. Holnapra.

J. Gebhart van Bijnen

1) Időközben híressé vált holland énekesnő.

Utazás a Föld körül

Verne Gyula „Utazás a Föld körül 80 nap alatt” című regénye 1872-ben jelent meg. A mai embernek, aki hozzászólt a XX. század gyors közlekedési eszközeihez, ez a cím egyáltalán nem jelent szenzációt. 86 évvel ezelőtt azonban annál inkább. Mégis azt lehet mondani, hogy Verne Gyula ebben a könyvében nem távolodott el annyira kora valóságától, mint sok más művében, amelyekben a legvalószínűtlenebb dolgokat jövendölte meg. Ezek a hihetetlen jóslatok azóta egyébként nagyrészt valósággá váltak és a többiek is nap mint nap veszítenek valószínűtlenségükből.

Az „Utazás a Föld körül” egy fogadás története. Phileas Fogg, egy dúsgazdag angol fogadást köt hozzá hasonlóan gazdag barátaival, hogy körül tudja utazni 80 nap alatt a világot. Úgyes szolgálójával, Passepartout-val együtt utazva meg is nyeri a fogadást. A történet alkalmat adott Verne Gyulának arra, hogy az exotikus országokkal kapcsolatban sok izgalmas, sokszor mulatságos eseményt mondjon el és hogy még egyszer hitet tegyen a modern technika iránti határtalan bizalmáról. Távoli országokra vonatkozó ismeretei másodkézből valók. A kalandregények mestere ugyanis soha életében nem volt hazája határain kívül.

Verne Gyula könyveinek megfilmesítése 1908-

ban indult meg. Az első megfilmesített regény a „Strogoff Mihály, a cár futárja” volt, amelyet az első kísérlet óta több ízben újra filmre vittek, utoljára néhány évvel ezelőtt Franciaországban Curd Jürgens-szel a főszerepben. Ugyancsak nemrég jelent meg egy másik Verne regény, „Utazás a tenger alatt” filmváltozata, amelyet az Egyesült Államokban készítettek cinemascope rendszerrel.

Az „Utazás a Föld körül”-ből Michael Todd készített filmet, amely mind technikai, mind a kivitelezés megszervezése szempontjából csúcsteljesítménynek mondható. Ez a színes film több mint 6 millió dollárba került. Vetíteni csak különleges vetítévászra lehet. Azok a mozik, amelyek ezt a filmet játsszák, különleges technikai berendezést igényelnek. Ez az oka annak, hogy ezt a filmet Hollandiában pl. csak Amszterdamban lehet látni. A különleges vetítési rendszer — a Todd-AO-rendszer — még hatásosabb, mint a cinemascope, és a cinemához hasonlóan, melyet technikaileg még messze túl is szárnyal.

Michael Todd ezzel a filmjével a tipikusan amerikai ideált, a világ leghatalmasabb látványosságát („show”) akarta megvalósítani. Meggyőződött azonban arról, hogy még dollármilliókkal, statiszták és munkatársak tízezreivel, valamint híres sztárok tucatjaival is csak kevés érhető el, ha hiányzik a filmből a művészi tartalom. Ez a szemétkáprázató film nemcsak nagy akaratőről és szervezőtehetségről tesz tanúságot, hanem magasfokú szaktudásról is. Todd hajszája minden után „ami kolosszális” és „szenzációs” bosszantóan hatna, ha nem látnánk a filmben bizonyos iróniát is. Ez a komikus elem főleg a befejezésnél jut kifejezésre, ahol az egész történet — ultramodern rajzfilm formában — röviden megismétlődik.

A holland Református Egyház missziói Tanácsa január 30-án tartott gyűlésén nagy elismeréssel emlékezett meg arról, hogy a holland missziói lelkészek Indonéziában a feszült helyzet ellenére is valamennyien a helyükön maradtak. A Tanács elhatározta, hogy továbbra is küldeni fog missziói lelkészeket, ameddig az indonéz Egyházak ezt kéri.

Az Anglikán Egyháznak az Egyesült Királyságban 21 millió tagja van. Ennek 65—70 %-a van megkeresztelve.

Chichester püspöke dr. G. K. A. Bell az angol felsőházban tartott beszédében élesen elítélte az Egyház szabadságának korlátozását Kelet-Németországban.

Az Egyházak Világtanácsának végrehajtó bizottsága elfogadta az orosz ortodox egyház moszkvai patriárchátusának a javaslatát, hogy közös gyűlésre jöjjenek össze. Ezt a gyűlést 1958 augusztusában tartják meg; eredetileg 1957 januárjára tervezték, azonban a moszkvai patriárchátus kérésére elhalasztották.

Péter János december 20-án a tiszántúli református egyházkerület közgyűlésén tartott beszédében élesen megtámadta dr. Pap László teol. tanárt és Ravasz László püspököt, továbbá dr. Visser 't Hooft-ot és dr. Prader-vand-ot.

Péter János válasza

a tiszántúli egyházkerület

visszahívó határozatára

— Rövid ismertetés —

A tiszántúli egyházkerület múlt esztendő végén tartott közgyűlése határozatot hozott, melynek értelmében az 1956-os október-novemberi események alatt lemondott Péter Jánost visszahívta a püspöki székbe. Péter János a forradalom leverése és a Kádár-kormány restaurációs működése alatt magas állami tisztségeket kapott jó szolgálataiért, a Kultúrkapcsolatok Intézetének elnöke s az államfői jogokat gyakorló Elnöki Tanács tagja lett. — A közgyűlés határozatának vétele után megjelent a gyűlés előtt és több órás beszédében adta meg válaszáat, s végeredményben a felajánlott püspöki széket nem fogadta el.

Beszédében Péter János röviden végigtekintett a magyar református egyház 1945 és 1957 közötti történetén, nem eseményszerűen, hanem politikai, illetve egyházpolitikai szempontból. A már régen ismert tétel szerint megállapította, hogy az egyház 45 után nehéz és rendkívül úton járt, vállalva egy új korszak szülésének fájdalmait. Az 1953 nyara és 1956 októbere között eltelt időszak, az általános politikai enyhülés szakasza, szerinte az egyház számára az újrakezdés alkalmait jelentette, melyekkel azonban élni nem tudott, hanem eljátszotta őket. 1956 őszének eseményei természetesen Péter János számára is az ellenforradalom „lidércnyomásos, lázas állapotát” jelentették, melyet nem a múlt hibái okoztak, hiszen az „ellenforradalmat az ellenforradalmárok tették ellenforradalomná és azok, akik ezek malmára hajtották a vizet.” Egy ilyen eseménysorozatban az egyháznak az önviz-

gálat, az Igéhez való fordulás a feladata, s helyette — Péter szavai szerint — fellázadt a kapott evangélium — értsd: a kommunista hatalmi érdekek engedelmes szolgálata — ellen. Így a forradalom előtti idők megújulási mozgalmi rosszra fordult, „az egyháznak adott üzenet ellen való lázadás, az egyháznak adott út visszafordítási kísérletévé, az ellenforradalom jármaiba való hajtásává lett.” Ennek pszichológiai előkészítése volt, az egyház méretei szerint s az egész ellenforradalmi előkészítésbe szervesen beleilleszkedve, a galyatetői konferencia. Ezért Péter saját magát is felelősnek érzi, mert ő hívta meg az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságát Magyarországra. — A forradalom utáni helyzettel kapcsolatban az egyháznak — Péter János értelmezésében — 4 feladata van: keresni a megbánás helyét; olyan embereket állítani vezető őrhelyekre, akikben megvan a kormányzás ajándéka; a bosszúállás lelkülete nélkül, komolyan felelőségre kell vonni mindenkit, aki a romlásért felelős; az egyház romlásának gyökérbajára tekinteni és orvosolni: tehát ki kell irtani a megítélt múltéhoz való tapadásnak, a reakciónak a kísértését.

Péter János beszédében ezenkívül sok a személyes elem, az elűzött, de teljes hatalommal visszatérő ember hangja. Meg kell állapítani, hogy ez a beszéd egyébként is egyedülálló a maga nemében: az evangéliumnak a kommunista rendszer politikájával való ilyen nyílt azonosítása, s ilyen vulgáris, útszéli hang a hitviták kora óta nem hangzott el a magyar református egyházban. Teljes megtagadását jelenti Krisztus követésének, egyházunk és népünk apáink vére által megpecsételt történetének, s végtelen cinizmusára jellemző, hogy november 4-ével kapcsolatban a Szovjet-unió súlyos „fájdalmáról” beszél, de az elesett és elhurcolt magyar fiatalok ezreiről, saját népe fájdalmáról és tragédiájáról elfelejtkezik.

„Peregrinus”

JÖJJETEK

Keresztyén havi lap.

Szellemi fórum.

Kiadja

az Admiraal de Ruyter Fonds

Szerkesztőbizottság:

Kibédi Varga Aron, Tóth Miklós, Tüski

István, Végh József.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2., Hollandia.

Minden cikkért szerzője felel.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

Évi előfizetési díj: Anglia: 4,— sh., Ausz-

trália: 10,— sh., Ausztria: 15,— Sch., Bel-

gium és Luxemburg: 25,— fr., Francia-

ország: 200,— fr., Hollandia: 2,— gld.,

Németország: 2,— DM., Svájc: 2,50 fr.,

Svédország: 3,— Kr.

Félévi előfizetési díj a fenti összegek

fele.

Megrendelhető:

ANGLIA:

Mező Lajos, 134, George St., London S.W. 1

AUSZTRÁLIA

Domahidy András, 142, Townsend Rd.,

Subiaco, W. A.

AUSZTRIA:

Wien VII, Neubaugasse 44/3.

BELGIUM

Galgóczy Károly, 1, Rue des Secours,

Bruxelles

FRANCIAORSZÁG:

Vánkay István, Cité Universitaire,

Maison du Japon, Paris XIVe

és

Société Balaton, 12, Rue de la Grange-

Batelière, Paris IXe

HOLLANDIA:

Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2. Postai

csékk száma: 316430, Admiraal de

Ruyter Fonds, Utrecht.

NÉMETORSZÁG:

Ismaningenstr. 68/10, München 27.

SVAJC:

Rebgasse 38, Basel.

Más országokból szíveskedjenek olva-

sóink közvetlenül a kiadóhivatalhoz

fordulni.